

[6,8], «...o'qitish tizimida ijodiy va noijodiy ishlar 50% : 50% tarzida bo'lishi zarurligi isbotlangan» [6,9]. Lekin ijodiy ishlar doirasi keng bo'lib, nutq o'stirishga qaratilgan mashqlar ham shunday ishlar sirasiga kiradi. Ayonki, keltirilgan foizlar nutqiy mashqlarga ajratiladigan vaqtni anglatmaydi. Bunday mashqlarning katta qismini esa leksik va grammatik materiallarni faollashtirishga ko'riladigan tayyorgarlik tashkil etadi.

Tajribalarning ko'rsatishicha, har bir darsdan 10–15 daqiqa vaqt ajratib, berilgan so'zlardan mustaqil ravishda (tarqoq so'zlardan foydalanmagan holda) gap tuzish mashqini ham mahsuldor mashq turi sirasida ko'rsak, u holda barcha darslar va dars bosqichlarida leksik va grammatik materiallarni faollashtirish choralarini qo'llagan holda bir darsda gap tuzish, ikkinchi darsda matn mazmunini o'z so'zlari bilan (ijodiy) qayta hikoya qilish, uchinchi darsda berilgan mavzuda hikoya qilish talab etiladigan mashq turlari bir-birini almashtirib kelishi foydali bo'lib, bu narsa yaxshi samaralar beradi.

Nutq o'stirish nimaga qaratilganligiga qarab mashqlar darsda o'rganiladigan leksik va grammatik materiallar bilan turli darajada bog'lanadi:

1) so'z va grammatik vositalarni nutqda faollashtirish ko'zda tutiladigan mashqlar;

2) gapirish tarzi ustida ishlash mo'ljallanadigan kommunikativ mashqlar;

3) nutq madaniyati, jumladan, muloqot madaniyatini singdirish maqsadidagi mashqlar.

Boshlang'ich sinflar uchun ona tilidan yaratilgan darsliklar, metodik adabiyotlar tahlili asosida o'quvchilar nutqini o'stirishga qaratilgan mashqlarni tashkil etishda ikki bosqich ajratilishi maqsadga muvofiq deb topildi:

1) retseptiv va reproduktiv mashqlarni bajarish jarayonida (bir darsda yoki o'tilgan darslarda) tanishilgan yangi so'zlar va grammatik vositalarni umimlashtirib takrorlash yo'li bilan o'quvchilar nutqini o'stirishga tayyorgarlik ko'rish;

2) darslar tarkibiga bor-yo'qligiga qarab mahsuldor (ijodiy) mashqlarni joriy etish va o'tkazish.

Retseptiv va reproduktiv mashqlar jarayonida ko'rsatiladigan nutqiy faoliyat orqali yangi so'zlar (yoki grammatik vositalar) o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqida faollashtiriladi, ular mahsuldor (ijodiy) mashqlar avvalida qisqa tarzda takrorlanadi va umimlashtiriladi, nutq o'stirish mavzusiga birlashtiriladi. Shu yo'l bilan o'quvchilar nutqini o'stirishga tayyorgarlik amalga oshiriladi.

Xullas, bir darsda yoki o'tilgan darslarda retseptiv va reproduktiv nutqiy faoliyat orqali o'rganilgan yangi so'zlar (yoki grammatik vositalar) o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqida faollashtirilishi kerak. Shu maqsadda ular mahsuldor (ijodiy) mashqlar yordamida faollashtirilishi, shu yo'l bilan o'quvchilar nutqini maqsad sari yo'naltirishi, bir so'z bilan aytganda, nutq mahsulini yaratish imkoniyatlari oshirilishi dardor.

Adabiyotlar

1. Менглиев Б., Сайфуллаева Р., Махмудова Г., Сувонова Х. Она тили таълимининг долзарб масалалари. // Тил ва адабиёт таълими. 2008. 9-сон. 3-11-б.
2. Сафарова Р. 5–6-синф она тили дарсларида луғат бойлигини ошириш асосида ўқувчилар нутқини ўстириш. – Тошкент: 1994. 32-б.
3. Қосимова К. Неъматова А. 2-синфда она тили дарслари. -Т.: “Чўлпон”. 2004.
4. Hamroyev A. Mustaqil ish, ijodiy ish tafovutlari. // Boshlang'ich ta'lim. – Toshkent: 2008. 4-son, aprel. 12–13-b.
5. Саидов М. Ўзбек мактабларининг 5-синфларида она тили таълими жараёнида тафаккурни ривожлантирувчи ўқув топшириқлари ва улардан фойдаланиш методикаси. Пед. фанлари номзоди дисс. автореф. – Тошкент: 1999. 5-7-б.
6. Хамроев А.Р. Бошланғич синфларда она тили таълимини ижодий ташкил этиш: Пед. фан. номз. ... дисс. автореферати. – Тошкент: 2005. 21-б.

REZYUME. Maqodala boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilar nutqini o'stirish, xususan, so'z boyligini oshirish maqsadi bilan retseptiv, reproduktiv va mahsuldor mashqlar tizimida mahsuldor mashqlar ulushini ko'paytirish imkoniyatlari yoritildi.

РЕЗЮМЕ. В статье освещены возможности увеличения доли продуктивных упражнений в системе рецептивных, репродуктивных и продуктивных упражнений с целью обогащения словарного запаса, в частности, повышения речи учащихся на уроках родного языка начальных классов.

SUMMARY. The possibility of increasing the share of productive exercises in the system of receptive, reproductive and productive exercises with the aim of increasing students' speech, in particular, vocabulary, in the native language classes of primary grade was highlighted.

MATEMATIKA SABAQLARÍNDÁ JOYBAR USÍLÍNAN PAYDALANÍW

T.J.Purxanova – oqitwshi

QMU akademiyalıq liceyi

Tayanch so'zlar: o'rta ta'lim, matematika, kriteriya, retin, modellash, FDTs,

Ключевые слова: среднее образование, математика, критерия, ретинг, моделирование, ФГОС.

Key words: secondary education, mathematics, criteria, rating, modeling, FGOS.

Pánlerdi oqıtıw usılları salasında jańa pedagogikalıq izertlewlerdi, zamanagóy tálim texnologiyaların islep shıǵıw hám engiziw menen baylanıslı innovciyalıq qurallar, oqıtıw hám tárbiyalaw formaları hám usılların izlewdi talap etedi. Oqıw procesi, onıń maqseti tek ǵana mektep oqıwshılarına bilim beriw emes, bálkim hár bir oqıwshınıń dóretiwsilik qızıǵıwshılıqları hám qábiletlerin anıqlaw, rawajlandırıw, ósiriw, onıń ǵárezsiz nátiyjeli tálim iskerligin xoshametlew bolıp tabıladi. Mektepte joybarǵa tiykarlangan tálim texnologiyası, sın pikirlewdi rawajlandırıw texnologiyası, keys texnologiyaları hám basqalar sıyaqlı keń kólemli tálim pedagogikalıq texnologiyaları bar. Joybarǵa tiykarlangan oqıtıw texnologiyasınan paydalanıw múmkinshiliklerin tolıq kórip shıǵayıq. Eger oqıwshı tálim joybarı ústinde isley alsa, turmısqa ol kóbirek iykemlesedi: ol óz iskerligin joybarlay

aladı, túrli jaǵdaylarda háreket ete aladı, birqansha adamlar menen birge islese aladı.

Bul maqalada matematika sabaqlarında joybar usılnan paydalanıw tájiriyesi sonıń menen birge, oqıwshılardıń pánge bolǵan qızıǵıwshılıǵın oyatıw hám dóretiwsilik pikirlewdi rawajlandırıwǵa járdem beretuǵın matematikalıq joybarlarǵa misallar keltirilgen.

Matematika sabaǵında joybar usılı oqıwshılarda dóretiwsilik pikirlewdi xoshametlew, ózbetinshe islew kónlikpelerin rawajlandırıw hám matematikalıq bilimlerde ámeliyatta qóllaw imkaniyatın beredi. Bul usıldan sabaqlarında paydalanıwda men tómendegi principlerge ámel etemen:

Maqsetti belgilew. Arnawlı bir matematikalıq temanı úyreniw, arnawlı bir kónlikpelerdi rawajlandırıw yamasa matematikalıq bilimlerde ámeliyatta qóllaw menen

baylanıslı bolıwı múmkin bolǵan arnawlı bir joybar maqsetin belgilew.

Sheriklik. Joybardı juwmaqlawda oqıwshılar arasında sheriklik hám toparlıq islewdi xoshametlew, baylanıs kónlikpelerin hám toparda islew qábiletin rawajlandırıwǵa járdem beredi.

Izertlew jantasıwı. Informaciyanı gárezsiz izlewdi, maǵlıwmatlardı analiz qılıwdı hám juwmaqlar shıǵarıwdı xoshametlew. Oqıwshılar gárezsiz túrde matematikalıq túsiniqlerdi úyreniwleri hám olardı ámeliyatta qóllawları múmkin.

Dóretiwshilik. Matematikalıq máselelerdi sheshiw hám joybarlardı jaratıwda oqıwshılardıń dóretiwshilik pikirlewdi xoshametlew mashqalanı sheshiwdiń innovciyalıq usıllarınan paydalanıw hám óz ideyaların usınıwdı óz ishine aladı.

Nátiyjeler prezentaciyası. Oqıwshı islep pıtkergeń joybardı klass aldında usınıw balalarǵa kópshilik aldında qanday sóylewdi, óz bilim hám ideyaların bólishiwe járdem beredi.

Keyting hám oy-óris. Oqıwshı islep pıtkergeń joybarlardı aldınnan belgilengen kriteriyalar boyınsha bahalaw hám oqıwshılardı atqarǵan jumısları sapası boyınsha oy-órislerin bildiriw olardıń tabısları hám kemshiliklerin túsiniwge járdem beredi hám ele de rawajlandırıw boyınsha usınıslar islep shıǵadı.

Bul principlerden paydalanıw matematika sabaqlarında nátiyjeli tálim ortalıǵın jaratılıwına járdem beredi, bunda oqıwshılar oqıw processinde aktiv qatnasadı, túrli kónlikpeler hám pánge qızıǵıwshılıqların rawajlandıradı.

Oqıwshılar matematikalıq bilimlerdeń ámeliy áhmiyetin kóriwleri ushın matematika boyınsha joybarlar real turmıslıq jaǵdaylar yamasa máseleler menen baylanıslı bolıwı kerek.

Joybarlar oqıwshılardı matematikań basqa bilim tarawları menen qanday baylanıslılıǵın kóriw imkaniyatın beretuǵın basqa pánlerden elementlerdi óz ishine alǵan halda dúziliwı kerek.

Joybarlar yamasa tapsırmalar ushın hár qıylı variantlardı usınıw arqalı oqıwshılardıń qızıǵıwshılıǵın esapqa alıw kerek.

Oqıtıwshı joybardıń barlıq basqıshlarında oqıwshılardı kerekli kónlikpelerdi qalıptestiriwge járdem beriw hám olardıń joı-joba kórsetiwı kerek.

Matematika boyınsha joybarlardı bahalaw ob'ektiv hám aldınnan belgilengen kriteriyalar tiykarında bolıwı kerek. Orınlangan islerdiń sapa hám muǵdarlıq táreplerin esapqa alıwdı usınıs etemen. Joybardı tamamlagannan keyin, oqıwshılar ózleriniń tabısları hám qátelerin tán alıwları hám keleshektegi joybarlar ushın nátiyjelerdi talqılaw hám analiz qılıw zárúrli bolıp tabıladı.

Bul ayrıqshalıqlardı esapqa alǵan halda, matematika sabaqlarında joybar usılı oqıwshılardıń oqıw hám kognitiv qábiletlerin rawajlandırıw, sonıń menen birge, olardıń matematikanı úyreniwge bolǵan qızıǵıwshılıǵın asırıwda kúshli quralǵa aylanıwı múmkin.

Matematika sabaqlarında joybar usılınan paydalanıwdıń abzallıqları hám kemshilikleri bar.

Abzallıqları	Kemshilikleri
Joybar metodi oqıwshılardıń real turmıslıq máseleler yamasa kúndelik turmıstaǵı máselelerdi sheshiw arqalı matematikalıq bilimlerin ámelde qóllaw imkaniyatın beredi.	Joybarlardı tayarlaw hám orınlaw oqıtıwshı hám oqıwshılar tárepien qosımsha waqıt talap etedi, bul bolsa oqıw rejesinde qıyınshılıq tuwdırıwı mumkin.
Joybarlardı orınlaw toparda islew kónlikpelerin, analitik pikirlewdi, dóretiwshilikti, gárezsizlik hám ózin ózi basqarıwdı rawajlandırıwǵa járdem beredi.	Joybardı bahalaw quramalı hám sub'ektiv bolıwı múmkin, ásirese bahalaw kriteriyaları aldınnan belgilenbegen yamasa anıq emes bolsa.

Joybarlar oqıwshılar ushın kóbirek xoshametlentiretuǵın bolıwı múmkin, sebebi olar óz jumısınń maqseti hám nátiyjesin kóredi, bul bolsa matematikanı úyreniwge qızıǵıwshılıqtı asırıwı múmkin.	Joybarlar sheńberinde topar ishindegi juwapkershiliktiń tegis emes bólistiriliwı menen baylanıslı máseleler payda bolıwı múmkin, bul bolsa oqıwshılar arasında kelispewshiliklerge alıp keliwı múmkin.
Joybar usılı matematikanı basqa pánler hám bilim tarawları menen baylanıstırıw imkaniyatın beredi, bul bolsa matematikalıq túsiniqlerdi tereńrek túsiniwge járdem beredi.	Ayırım joybarlar ayırım oqıwshılar ushın júdá qıyın bolıwı múmkin, bul bolsa anıq emeslikke yamasa úmitsizlikke alıp keliwı múmkin.

Orta mektep matematika klasındaǵı joybarlardı misallar tómendegilerdi óz ishine alıwı múmkin:

1. Izertlew joybarları, ol jaǵdayda oqıwshılar qızıqlı matematikalıq temanı tańladı hám izertlew ótkeredi, maǵlıwmatlardı analiz etedi hám juwmaqlar shıǵaradı. Matematika sabaǵındaǵı izertlew joybarları matematika túsiniqlerin úyreniw hám oqıwshılardıń analitik kónlikpelerin rawajlandırıwdıń qızıqlı hám tálim beretuǵın usılı bolıwı múmkin. Orta mektep matematika klasında ámelge asırıwı múmkin bolǵan izertlew joybarlarına misallar :

Maǵlıwmatlardı analiz qılıw. Oqıwshılar qızıqlı izertlew temasın tańlawları, maǵlıwmatlar toplawları, statistikalıq analizler ótkeriwleri hám nátiyjeler tiykarında juwmaqlar shıǵarıwı múmkin. Misalı, olar uyqı saatları hám mektep nátiyjeliligi arasındǵı baylanıslılıqtı tekseriwleri múmkin.

Kórkem ónerde matematika. Oqıwshılar geometriya, sáykeslik, keleshek hám simmetriya sıyaqlı kórkem ónerdiń tiykarǵı matematikalıq principlerin úyreniwleri múmkin. Olar ózleriniń jumıslarınń joybarın jaratıwları hám olarda qollanılutǵın matematikalıq túsiniqlerdi túsindiriwı múmkin.

Sportta matematika. Oqıwshılar sport oyınlarınń matematikalıq táreplerin, misalı, statistika, itimallıq, strategiyalardı optimallastırıw hám basqalardı úyreniwleri múmkin. Olar sport ilájlari maǵlıwmatların analiz etiwleri yamasa oyınń matematikalıq modelin jaratıwları múmkin.

Izertlew joybarları matematikaǵa qızıǵıwshılıqtı arttıradı jáne onıń haqıyqıy turmısta qollanılıwın kórsetip beredi.

2. Modellestiriw joybarları, bunda oqıwshılar kompyuter programmaları yamasa real dúnya materiallarınan paydalanǵan halda matematikalıq máseleler yamasa hádiyselerdiń modellerin jaratadı.

Matematikada modellestiriw - bul sistemalı háraketin boljaw, túrli cenariylerdi úyreniw hám tiykarlangan qararlar qabıllaw imkaniyatın beretuǵın ápiwaylastırılǵan matematikalıq modellerdi jaratıw procesi[4].

Matematika sabaqlarında joybarlardı modellestiriw ushın ayırım ideyalar :

Populyatsiya dinamikasını modellestiriw. Oqıwshılar haywanlar yamasa adamlar populyatsiyasınıń ósiwı hám tómendewiniń túrli formaların úyreniwleri múmkin. Olar tuwılıw, ólim, migraciya hám basqalar sıyaqlı xalıqqa tásir etiwshi faktorlardı esapqa alatıwın matematikalıq modeldi jaratıwı múmkin.

Epidemiya tarqalıwın modellestiriw. Oqıwshılar SIR modeli sıyaqlı juqpalı keselliklerdiń tarqalıwı modellerin úyreniwleri múmkin. Olar ózgeriwshen model parametrleri epidemiyanıń tábiyatqa qanday tásir etiwini jáne onı baqlaw ushın qanday sharalar kóriw imkaniqligin úyreniwleri múmkin.

Denelerdiń háreketin modellestiriw. Oqıwshılar Nyuton nızamların úyreniwleri hám denelerdiń kúsh tásirinde qanday háreket etiwleri modellerin jaratıwları múmkin. Olar háreketiń hár túrlı túrlerin, misalı, bir tegis sıızıqlı háreketi, bir tegis tezlestirilgen háreketi hám taǵı basqalardı úyreniwı múmkin.

Bul joybarlar oqıwshılardıǵa matematikalıq túsiniqlerdi real jaǵdaylarda qóllaw hám modellestiriw, maǵlıwmatlardı analiz qılıw hám qarar qabıllaw kónlikpelerin rawajlandırıwǵa járdem beredi.

3. Basqatırma joybarları, bunda oqıwshılar toparlarda quramalı matematikalıq máselelerdi sheshedi.

Matematika sabaǵında joybar usılın qóllawdıń abzallıqları arasında oqıwshılardıń motivatsıyasın asırıw, olardıń dóretiwsheleń rawajlandırıw, baylanıs kónlikpelerin asırıw hám matematikalıq bilimlerde ámeliyatda qóllaw qábiletin asırıw kiredi.

Matematika sabaǵında joybar usılınan paydalanıw oqıwshılar bilimin úyretiw hám baqlawda nátiyjeli qural bolıp, olardıń matematikalıq oylawı hám kónlikpelerin rawajlandırıwǵa járdem beredi.

Ulıwma alǵanda, matematika sabaqlarında joybar usılı oqıw procesi hám oqıwshılar rawajlanıwın sezilerli dárejede bayıtıwı múmkin bolǵan kóplegen artıqmashılıqlarǵa iye. Usınıń menen birge, kemshiliklerdi esapqa alıw hám matematika páninen joybarlardı ámelge asırıwǵa, pániniń ayırıqshalıǵı hám oqıwshılar mıtajlıkların esapqa alǵan halda jantasıw kerek.

Keliń, matematika sabaqlarında oqıwshılardıń joybar iskerligi múmkinshiliklerin "Klasımızdaǵı oqıwshılardıń sportqa qızıǵıwshılıǵın anıqlayıq" temasında islep shıqqan algebra sabaq-joybarı misalında kórip shıǵayıq. Bundaǵı maqset klass oqıwshılarınıń qaysı sportqa qızıǵıwshılıǵın anıqlaǵan halda berilgen sannıń procentin hám berilgen procent boyınsha sannıń ózin tabıw formulaların tereń úyreniw.

Sabaq-joybardıń tiykarǵı basqıshları menen tereńirek tanısıp shıǵamız. Birinshi basqısh - oqıtıwshınıń tayarlaw basqıshı. Bul basqıshta sabaqtıń maqseti hám mazmunı anıqlanadı, texnologiyalıq karta dúziledi, oqıtıwshınıń háreketleri hám oqıwshılardan kutiletuǵın juwaplar oylap tabıladı, sabaq ushın barlıq kerekli materiallar tayarlanadı.

Ekinshi basqısh - bilimlerde jańalaw basqıshı. Bul basqıshta joybardı ámelge asırıwda oqıwshılar ushın paydalı bolǵan bilimlerdeń pútkil "bagajı" jańalanıwı kerek. Bul basqısh oqıwshılardan tómendegilerdi eslep qalıwların talap etedi:

- klasımızdaǵı er balalar hám qız balalar sanı;
- sport túrleri;
- diagramma arqalı statistika islep shıǵıw;
- procent esaplaw formulaları.

Sabaqtıń bul basqıshında joybar tiykarında oqıtıw texnologiyasınan paydalanǵan halda keyingi jumıs ushın klasstı 2 kishi toparǵa bolıw maqsetke muwapıq bolıp tabıladı.

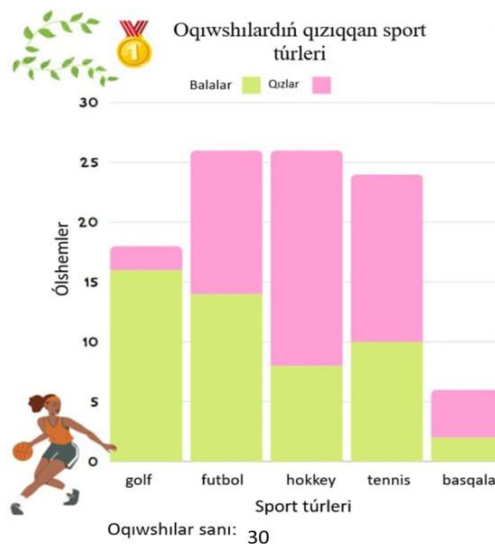
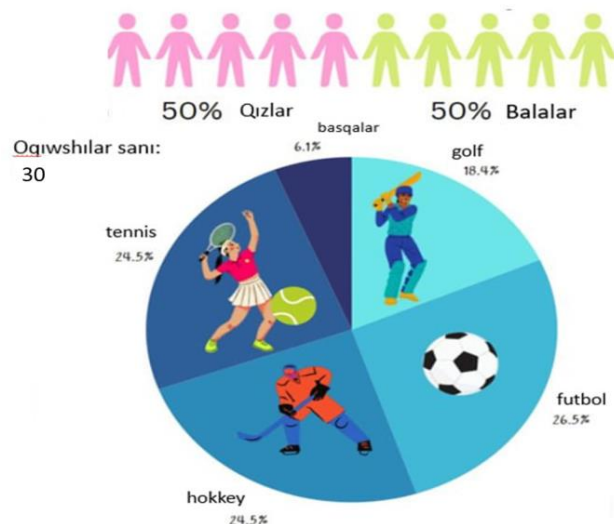
Ushinshi basqısh - sabaq maqsetin belgilew basqıshı. Bul basqıshta oqıtıwshı málim bir mashqalanı kóteredi, misal ushın hár bir topar sorawnama tayarlawı kerek. Joybar járdeminde sheshiletuǵın mashqalalı jaǵday jaratıladı.

Joybar sabaǵınıń tórtinshi basqıshı - joybarǵa "shomılıw". Sabaqtıń bul basqıshında oqıwshılardıń tikkeley ǵárezsiz iskerligi júzege keledi. Oqıtıwshı hár bir gruppǵa tapsırma beredi. Hár bir kartochkada oqıwshılardan aldın úyrenilgen diagramma hám procent esaplaw formulalarınan paydalanıw talap etiledi.

Bul tapsırmanı orınlawda hár bir gruppǵa oqıw procesine óz úlesin qosıwdı baslaydı : oqıwshılar keleshekte uzaq esaplaw processlerin ámelge asırıwǵa múmkinshilik bermeytuǵın, bálki tuwrı sheshimdi anısatǵana tabıwǵa

múmkinshilik beretuǵın jańa formulalar jaratadı. Sonı atap ótiw kerek, bul joybar jumısında hár bir topar júdá quramalı processtı bastan keshiredi, sebebi roldı bólistiriw, bilimlerde jańalaw, qararlardıń tuwrılıǵın tekseriw hám óz jumsların qorgaw kerek. Oqıtıwshı bul basqıshta oqıw procesin muwapıqlastıradı, sabaqtaǵı waqıt hám tártipti qadaǵalaydı, yaǵnıy shólkemlestiriwshı rolin oynaydı. Oqıtıwshı oqıwshı tárepinen berilgen sorawlarǵa juwap beriwı múmkin, biraq ol óz kózqarasın oqıwshılardıǵa júkleme kerek, kerisinshe, ol nadurıs bolsa da, oqıwshılardıǵa óz pikirini bildiriwı kerek;

Juwmaqlawshı basqısh bolsa ulıwmalastırıw basqıshı - oy-pikir júrgiziw, qanday da juwmaq hám jumıs nátiyjesi bolıp tabıladı. Hár bir topar ózleriniń orınlaǵan jumsların ulıwmalastırǵannan keyin, hár bir topar taxtada ulıwma kestenı toltıradı.

Bul basqıshta oqıwshılardıń óz kózqarasın qorgaw qábileti, sonıń menen birge, topar aǵzalarına hám olardıń pikirlerine húrmet pazıyetleri payda boladı. Bul basqıshta hár bir oqıwshı joybardıń nátiyjesin, yaǵnıy procent esaplaw formulaları kestegin kóriwı múmkin, bul olarǵa keyingi mashqalalardı sheshiw ushın paydalı boladı.

Solay etip, matematika sabaqlarında joybarlıq oqıtıw usılınan paydalanıw oqıwshılardıń ǵárezsizlik dárejesin, dóretiwsheleń iskerlikte tájiriye arttırıwǵa, unamlı qadıriyatlar baǵdarın, insaniy pazıyetlerdi, estetika pazıyetlerdi rawajlandırıwǵa járdem beredi.

Ádebiyatlar

1. Йўлдошев Ж.Ф., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар. – Т.: «Ўқитувчи», 2004.
2. Антонова Е.И. Метод проектов в обучении математике / Е.И. Антонова // Математика (приложение к газете «Первое сентября»). 2008, № 13 – С. 9–12.
3. Сергеев И.С. Как организовать проектную деятельность учащихся: практич. пособие для работников общеобразоват. учреждений. / И.С. Сергеев. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: АРКТИ, 2005. –С. 80.
4. Лебедева Г.А. Педагогическое проектирование: учеб.-метод. пособие для учителей, студентов пед. вузов / А.Г. Лебедева. – Соликамск: Изд-во Соликамск. гос. пед. ин-та, 2004. –С. 280.
5. Матяш Н.В. Инновационные педагогические технологии. Проектное обучение: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / Н.И. Матяш. – 3-е изд. – М.: «Академия», 2012. –С. 160.
6. Педагогика: 1000 та саволга 1000 та жавоб / Мет. қўлл. У.И.Иноятов, Н.А.Муслимов, М.Усмонбоева, Д.Иноғомова. –Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2012. 193-б.

REZYUME. Maqolada ta'lim jarayonini yanada takomillashtirish, nafaqat ta'limga tayyorgarlik ko'rish, balki o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi doirasida ta'lim olish imkoniyatini yaratishga qaratilgan ta'lim texnologiyalari haqida gap boradi.

РЕЗЮМЕ. В статье говорится об образовательных технологиях, направленных на дальнейшее совершенствование образовательного процесса, не только подготовку к образованию, но и создание возможности получения образования в рамках личностного развития обучающихся.

SUMMARY. The article talks about educational technologies aimed at further improving the educational process, not only preparing for education, but also creating the opportunity to receive education as part of the personal development of students.

ЎҚУВЧИЛАР ИЖОДИЙ ФИКРЛАШНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МЕТОДИКАСИ

И.А.Рахмонов - ўқитувчи

Термиз давлат университети

Таянч сўзлар: ижодий фикрлаш, таҳлил ва синтез, креативлик, ривожланиш, лойиҳавий таълим.

Ключевые слова: творческое мышление, анализ и синтез, творчество, развитие, проектное образование.

Key words: creative thinking, analysis and synthesis, creativity, development, project education.

Маълумки, фан ва техниканинг ҳозирги жадал ривожланиши физикани ўқитишда айрим муаммоларни келтириб чиқармоқда ва янги технологияларнинг юзага келишига сабаб бўлмоқда. Бу муаммо, физикадан иқтидорли мактаб ўқувчиларида ижодий фикрлашни ривожлантириш муаммосини келтириб чиқарди. Шунинг учун ҳозирги илмий-техникавий ахборотларнинг интенсив ривашида кўпайиб бориш даврида, турли фанлар доирасида билимларнинг янгиланиб бориши, шунингдек, замонавий технологияларнинг барча соҳаларга кириб келиши, умумтаълим мактаб ўқувчиларининг мустақил ривашида ҳар бир ишда ижодий ёндошишлари, фаол фикр юриштишлари, олинган янги билимларни татбиқ эта билишлари талаб этилади.

Зеро, бугун ижодий фикрлай олмайдиган иқтидорли мактаб ўқувчилари, фан, техника, технологиялар жадал ўзгариб бораётган шароитга кўника олмайди ва муваффақиятли фаолиятни ташкил этишга қийналади. Шунинг учун иқтидорли мактаб ўқувчиларининг ижодий фикрлаш кўникма ва малакалари билан куrollантириш умумтаълим мактабларининг долзарб вазифа ва истикболли муаммоларидан бири ҳисобланади.

Психологик – педагогик адабиётларда шахс ижодкорлигининг табиати ва уни ривожлантириш муаммолари ҳар томонлама илмий асосланган (И.В.Андреев, В.А.Басманова, В.Г.Разумовский). Тадқиқотларда айтилганидек, шахс ижодкорлиги асосида унинг фикрлаши ва фикрлаш жараёнида (таҳлил қилиш, бирлаштириш, умумлаштириш) ҳамда тасаввурларини (берилган муаммоли вазият, тахмин қилиш ва амалиётда текшириб кўриш, олган назарий хулосаларини шакллантириш) туради. Олимларнинг фикр ва мулоҳазаларини тасдиқлаган ҳолда иқтидорли ўқувчиларни мустақил, ижодий, ўрганилаётган нарса ва ҳодисаларни таҳлил ва синтез қилишга ўргатиш ҳамда машғулотларнинг ана шундай вазиятларини яратишга қаратилган бўлиши лозим [1].

Шуни таъкидлаш кераки, продуктив фикрлашни репродуктив фикрлашдан фарқловчи муҳим белги мустақил ривашида янги билимларни кашф қилишдир. Ўқувчиларнинг самарали фикрлашининг энг олий даражаси ижодий фикрлаш бўлиб, унинг вазифаси берилган топшириқ бўйича фикрлаш, ўйлаш, тайёрлаш, янгилан кириштирдан иборат бўлади. Ҳозирги давр

талаби ҳам таълим мазмуни ва ҳажмини кенгайтиришга йўл бермай, балки ўқувчини мавжуд муаммоларни ноанъанавий шаклда ҳал этишга тайёрлашни тақозо этади. Ўқувчиларнинг ўқув фаолиятини такомиллаштириш, яъни унинг интеллектуал фикрлаш қобилиятини шакллантириш замонавий таълимнинг асосий натижаси бўлиши лозим.

Бизнинг фикримизча, ўқувчиларда ижодий фикрлашни ривожлантиришнинг муҳим шартларидан бири ўқитувчи ўқувчиларнинг қизиқишларини ошириш учун дарсларнинг мазмун ва сифатига эътибор бериш керак. Бунинг учун ўқувчиларни фикрлашга, уларни фаоллаштиришга ҳаракат қилади. Ўқувчини тайёр билим қабул қилувчи эмас, балки синфда ўқув жараёнининг фаол қатнашчисига айлантириш учун мунозара қилишга ундайди.

Ўқувчиларнинг ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга йўналтирилган ўзига хос қуйидаги хусусиятларини белгиладик:

–ўқувчиларда ижодий фикрлашни, муаммони кўра билиш қобилиятини шакллантириш;

–ўқувчиларнинг ижодий фикрлашга қўйилган талабларни (фикрлашнинг ўзига хослиги, ихчам ва пухталиги, тасаввурнинг кенглиги ва ранг-баранглиги) аниқлаш;

–ўқувчиларда ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантириш жараёни учун ўзига хос педагогик технология ва методологик жиҳатларини аниқлаш.

Умумтаълим мактабларида иқтидорли ўқувчиларнинг ижодий фикрлашини ривожлантиришда таълимий изланиш мантиги билан изланиш фаолияти технологияси ҳақида маълумотга эга бўлишлари, уларда ўз фаолияти натижаларини баҳолай олиши, изланиш натижаларини ифодалаш ва тақдим этиш кўникмалари ҳам шакллантирилган бўлиши лозим.

Маълумки, ҳар бир шахс муайян ижодий қобилиятга эга. Мазкур ижодий қобилиятнинг асосини эса янги ғояларни яратиш ташкил этади. Ўқувчиларнинг тасаввурлари ижодий характерга эга бўлади.

Ўқувчилар керакли фанга оид адабиётларни ўқиш жараёнида ушбу адабиётларда баён қилинган маълумотларни ўз хотирасида қайта жонлантиришлари талаб этилади. Ижодий ҳаёллар яратувчи ҳаёллардан янги ғояларнинг намуналарини мустақил яратиш билан ажралиб туради. Улар ўқувчи фаолиятининг ўзига хос натижаларида акс этади. Агар ижодий